

Dezelfde kwesties leidden tot verdeeldheid in de Staten van Holland. Deze tweedracht mondde echter, behalve inzake de vraag of de Republiek een verbond met Frankrijk moest sluiten, niet uit in een impasse. De Staten van Holland kwamen in de jaren 1633-1634 in rustiger vaarwater terecht; de grootste druk was van de ketel.

De Hollandse verhoudingen in de onderhavige jaren worden het best ontleed door J. I. Israel, wiens onderzoek is gebaseerd op de vroedschapsresoluties van de stemhebbende steden. Deze bronnenuitgave voegt daaraan een nieuwe dimensie toe door de samenhang en context van de beschreven zaken en de compromisbereidheid van de leden in de Staten van Holland te veranschouwen; de onmacht van de Republiek in deze tijd vloeide niet primair uit onenigheid in Holland voort. Israëls analyse is bewonderenswaardig, maar deze bronnenuitgave maakt een andere interpretatie van allerlei kwesties mogelijk. Wel heeft dit deel een beperking die de twee voorgaande delen misten: de pensionarissen hebben in 1633 bij omvragen in de Staten over een vrede of bestand met de Zuidelijke Nederlanden en Spanje omwille van de geheimhouding meermalen hun veer neergelegd; dat was in 1629 en 1632 niet het geval. De transcriptie, het verwijssysteem en het uitvoerig register zijn van de kwaliteit waaraan men ongemerkt gewend is geraakt. Helaas heeft ook deze bekwame bewerkster de medewerking aan de uitgave op een laag pitje gezet; moge deze daardoor geen vertraging ondervinden!

Guido de Bruin

K. Bechler, *Schloss Oranienbaum. Architektur und Kunstpolitik der Oranierinnen in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts* (Dissertatie TU Berlijn 2000, Studien zur Landesgeschichte IV; Halle: Mitteldeutscher Verlag, 2002, 248 blz., €26,-, ISBN 3 89812 097 X).

Het Oranje-erfgoed in Duitse streken staat sinds een paar jaar definitief op de (toeristische) kaart. Een 1800 kilometer lange Oranjeroute (zie www.oranieroute.de) voert de reiziger langs 25 Nederlandse en Duitse steden: van Amsterdam en Breda, via Kleef, Nassau, Dietz (Oranienstein) en Oranienbaum, naar Potsdam en Oranienburg. De tentoonstelling 'Onder den Oranje Boom', in 1999-2000 achtereenvolgens in Krefeld, Oranienburg en Apeldoorn te zien, was gewijd aan de invloed van de 'Nederlandse' hofcultuur op Duitse vorstenhoven in de zeventiende en achttiende eeuw. Deze was een rechtstreeks gevolg van de huwelijken die de vier dochters van Frederik Hendrik en Amalia van Solms met Duitse vorsten sloten. In 1646 trouwde Louise Henriette (1627-1667) met keurvorst Frederik Willem van Brandenburg (1620-1688); in 1652 huwde Albertine Agnes (1634-1696) de Friese stadhouder Willem Frederik, vorst van Nassau-Dietz (1613-1664); in 1659 vond het huwelijk plaats tussen Henriette Catharina (1637-1708) en Johan Georg II, vorst van Anhalt-Dessau (1623-1693); in 1660 tenslotte volgde dat van Maria (1642-1688) met Lodewijk Hendrik Maurits, paltsgraaf van Simmern (1640-1674).

Aan deze verbintenissen lagen belangrijke dynastiek-politieke overwegingen ten grondslag. Frederik Hendrik en Amalia voerden een doelbewuste huwelijksstrategie voor hun kinderen, gericht op een sterke positionering van het Oranjehuis temidden van andere protestantse Europese vorstenhoven. Het huwelijk van hun zoon Willem met Mary Stuart in 1641 was in dat opzicht een cruciale zet. Amalia van Solms speelde bij dit streven naar prestigeverhoging van Huis en Hof een doorslaggevende rol. Als weduwe stelde zij zich tot voornaamste taak om de dynastie zowel letterlijk als figuurlijk 'levend' te houden — juist in een periode waarin de Oranjes tijdelijk politiek buitenspel stonden. Die ambitie uitte zij op de enige manier die haar

ter beschikking stond, namelijk middels een uitgekiende kunstpolitiek, die zichtbaar is in haar opdrachten voor allegorische schilderijen, en in de inrichting en decoraties van haar paleizen en vertrekken. Het decoratieve programma van haar Oranjezaal in Huis ten Bosch, dat tegelijkertijd de herinnering aan Frederik Hendrik en de glorieuze toekomst van het geslacht verheerlijkt, is in dit verband het meest sprekende voorbeeld.

Aan de Oranjezaal wordt veelvuldig gerefereerd in de grondige en uitstekend geïllustreerde studie van Katharina Bechler over Oranienbaum, het slot dat Henriette Catharina tussen 1681 en 1698 in Anhalt-Dessau liet bouwen. Hoewel de auteur ruim aandacht besteedt aan (technische aspecten van) de architectuurgeschiedenis van Oranienbaum, verraaft de ondertitel waar het haar eigenlijk om te doen is: de architectuur- en kunstpolitiek van de vier Oranjeprinsessen, die in de naamgeving van hun Duitse paleizen zo nadrukkelijk aan hun familiale achtergrond refereerden. In opdracht van Louise Henriette begon in 1650 de verbouwing van een voormalig jachtslot tot slot Oranienburg. Albertine Agnes liet vanaf 1672 het slot Oranienstein verrijzen op de funderingen van een oud klooster, en noemde haar Friese landgoed Oranjewoud. Henriette Catharina doopte het dorp Nischwitz in 1673 om tot Oranienbaum, waar in 1681 werd begonnen met de nieuwbouw van een gelijknamig slot. Maria noemde het voormalig klooster bij Bad Kreuznach, waar zij in 1673 haar intrek nam, Oranienhof.

Nadrukkelijk interpreteert Bechler Oranienbaum als een 'politiek gebouw' (16) dat — net als de paleizen van de andere zusters — moet worden gezien als een ideologische voortzetting van een door Amalia van Solms geïnitieerd architectonisch 'vrouwenprogramma'. (17) Zij werkt deze these uit na een methodologische en historiografische indeling (deel I); een historische inleiding (deel II), en een zeer gedetailleerde beschrijving van het complex, een bespreking van de verschillende bouwfasen en de verantwoordelijke architecten, en een kritisch bronnenverslag (deel III).

In het vierde deel plaatst de auteur Oranienbaum binnen de familiale bouwtraditie. Na een korte bespreking van de projecten van Frederik Hendrik, komen zeer uitgebreid drie 'vrouwelijke' paleizen aan de orde: de Oranjezaal, Oranienburg, en Oranienstein. De eerste bouw fase van Oranienbaum (1681-1685) stond onder leiding van de Nederlandse architect Cornelis Ryckwaert — een leerling van Pieter Post — die eerder in Brandenburg voor Louise Henriette had gewerkt. Zijn ontwerp paste duidelijk in de traditie van het Hollands classicisme, de bouwstijl die onder Frederik Hendrik zo'n furore had gemaakt. Ook de inrichting van het slot met meubelen, schilderijen, goudleer en andere luxeproducten was volledig 'Hollands': Henriette Catharina liet alles uit haar vaderland importeren. Bechler toont aan hoezeer de verbondenheid met de Oranjedynastie op allerlei manieren in de decoratie werd benadrukt, waarbij met name de oranjeboom een terugkerend motief was. Na de dood van haar man in 1693, en haar regeringsperiode als regentes (1693-1698), liet Henriette Catharina Oranienbaum verbouwen tot 'weduwenresidentie' voor particulier gebruik.

De Oranjezaal van Amalia, concludeert Bechler (158), heeft het Oranienbaum van Henriette Catharina wezenlijk beïnvloed. Hoewel er enige architectonische en decoratieve overeenkomsten zijn (de auteur noemt bijvoorbeeld de plaatsing van de keuken en de achthoekige gebouwtjes in de tuin), gold die voorbeeldfunctie toch vooral voor de betekenis van het complex. Volgens de auteur moeten de paleizen (en dat geldt ook voor Oranienstein en Oranienburg) worden gelezen als een politieke-dynastieke boodschap die eerst door de moeder, en vervolgens door de dochters werd uitgedragen. Als weduwe zonder macht ontwikkelde Amalia noodgedwongen een propagandistische beeldtaal waarmee zij kon laten zien hoe springlevend het Oranjehuis was, en bleef. Haar dochters profileerden zich als prinsessen van Oranje, wier bouw- en decoratiepolitiek nadrukkelijk door dynastieke motivaties en ambities werd bepaald.

Het is een intrigerende interpretatie, die nog wel wat vragen oproept — niet in de laatste plaats die naar de ‘vrouwelijkheid’ van het programma. Uit passages over de paleizen na de dood van de prinsessen, blijkt dat ook hun mannelijke nazaten (bijvoorbeeld Louise Henriettes zoon, Frederik III) de dynastieke band met Oranje bij verbouwingen bleven beklemtonen. Een andere vraag betreft het verband tussen de (machts)positie van de vrouwen en hun kunstpolitiek. Zowel Amalia als Henriette Catharina, Albertine Agnes en Maria waren (of werden) weduwe tijdens de bouwprojecten, wat mogelijk de betekenisgeving van hun paleizen beïnvloedde. De Oranjezaal bijvoorbeeld transformeerde daardoor van ‘speelhuis’ tot dynastiek gedenkteken. De verbouwing en decoratie van Oranienbaum na 1698 hield rechtstreeks verband met de nieuwe status van de opdrachtgeefster.

Bechler’s studie is wellicht te gedetailleerd en te schools van opzet voor een groot publiek, en dat is jammer. Nog afgezien van de hoeveelheid en veelzijdigheid van haar materiaal, ligt de meerwaarde vooral in het laatste deel besloten. Het wordt tijd voor een grote studie naar de betekenis van deze ‘Oranjevrouwen’ als opdrachtgevers en bestuurders — zowel voor als achter de schermen.

Marika Keblusek

W. Troost, *Stadhouder-koning Willem III. Een politieke biografie* (Hilversum: Verloren, 2001, 331 blz., ISBN 90 6550 639 X).

In 2002 was het driehonderd jaar geleden dat koning-stadhouder Willem III overleed. Reeds in 1988 en 1989 werd uitgebreid stilgestaan bij de ‘Glorious Revolution’ en de daarop volgende ‘Age of William and Mary’, een gevolg van de meest succesvolle maar tegelijkertijd minst bloedige invasie aller tijden. De herdenking van de omwenteling in Engeland van 1688 leverde vele beschouwingen op; historici leven nu eenmaal deels bij de gratie van dergelijke jubilea. Ook in 2002 werden alleen al in Nederland twee congressen gewijd aan de ‘grootste internationale staatsman uit de Nederlandse geschiedenis’, althans volgens Henry Kissinger. ‘Met een zekere schroom’ schreef Wout Troost daarom ter gelegenheid van deze herdenking een biografie van deze Oranjeprins die, in weerwil van zijn benaming, eigenlijk veel eerder koning in de Republiek was en stadhouder in Engeland. Die schroom is valse bescheidenheid, want Troost houdt zich al vele jaren met dit onderwerp bezig. Dat juist hij, als leraar geschiedenis, zijn vakbroeders aftroeft is als prestatie extra het vermelden waard.

De Oranjes hebben overigens ook buiten dergelijke jubilea om de laatste jaren niet te klagen over aandacht van (kunst)historici. Er verschenen biografische beschouwingen van Luuc Kooijmans over de Friese stadhouder Willem Frederik, *Liefde in opdracht* (2000) en van A. Th. van Deursen over Maurits, *De winnaar die faalde* (2000). Tevens waren er in 1999-2000 de tentoonstelling ‘Onder den Oranje boom’ in Het Loo over de culturele invloed van de Oranjes op Duitse vorstenhoven in de zeventiende en achttiende eeuw en in 2000-2001 de Maurits-tentoonstelling in het Rijksmuseum. De laatste twee passen vooral in de nieuwe aandacht voor de hofcultuur aan het stadhouderlijk hof in de Republiek, zoals die reeds in twee tentoonstellingen in 1997 voor Frederik Hendrik werd vastgesteld. Merkwaardig genoeg is het samenvattende boek over dit thema ‘*Stadtholder*’ oder ‘*Staetholder*’ uit hetzelfde jaar van de hand van de Duitse historicus Olaf Mörke in de Nederlandse vakbladen nooit gerecenseerd.

Nochtans lijken de twee stromingen van biografie en hofcultuur maar moeizaam tot een geheel te smeden als het om de Oranjes gaat. Ook Wout Troost waagt zich hier niet aan, wat al